

ARBETSLÖSHET OCH ÅTGÄRDER I PITEÅ STAD 1909 - 1927

ARBETSLÖSHETSUTREDNINGEN.

Bl. 2 a.

Räknekort för MÄN.

Arbetslöshetsräkningen den 5 maj 1927.

Kommun: Piteå Län: Norrbotten

1. För- och tillnamn: Walter Johansson Födelseår: 1868
 2. Födelsekommun: Pajala Län: Westerbotten
 3. Mantalsskrivningskommun: Piteå stad Län: Norrbotten
 4. Hur länge har Ni vistats å räkneorten? Sedan Juli år 1910
(månad)
 5. Är Ni ogift, gift, änking eller fränskild? gift
 6. Har Eder hustru eget yrke eller regelbundet arbete utom hemmet? _____
 7. Har Ni (utom Eder själv och Er hustru) att försörja: barn under 16 år? nej
andra familjemedlemmar? _____ (huru många)
 8. Yrke (specialitet)? Byggnadsentreprenör
(Mera ovanlig eller obestämd yrkesspecialitet kompletteras av utförande räknefunktionär med anteckning av specialnummer enligt den bilagda yrkesförteckningen.)
 9. Skolunderbyggnad (annan än folkskola) och specialutbildning? utanför folkskola
(angiv utbildningens art)
 10. Tillhör Ni facklig organisation och i så fall vilken? nej (medlems-n:r _____)
(angiv förbund, avdelning m. m.) 1926
 11. Senaste fastare anställning? Som Dechamber hos _____ (arbetsgivarens namn)
(inom eget eller annat yrke) (anställningens art)
- Senaste arbetsgivares yrkesgren? _____ Adress? _____

Förord.

Mitt stora intresse för historia i allmänhet och samhällsfrågor i synnerhet har gjort, att jag valt att skriva och forska vid centralarkivet i Piteå. Att försöka förstå vanliga människors livsvillkor är kanske inte alltid det lättaste. Men genom att läsa protokoll och handlingar kan vi få en viss inblick om hur människor levde. Det var säkert mycket nöd och elände i början på 1900-talet men också hopp om en bättre framtid. När historia skrivs är det inte de fattiga och arbetslösa som framträder men i den här skriften har de fått en plats. Det kan också vara svårt att blicka tillbaka i historien. Vi betraktar ofta 1920-talets problem med dagens ögon, vilket på många sätt kan ge en felaktig verklighetsbild. Människor såg helt annorlunda på arbetslösheten då, för det fanns inte samma sociala skyddsnät som vi har idag. Blev du arbetslös på 1920-talet var det en katastrof vare sig du var försörjningspliktig eller inte. Villkoren på arbetsmarknaden såg helt olika ut för kvinnor och män. Naturligtvis kan vi lära av historien, vi vill inte ha tillbaka tiden med nödhjälpsarbeten, fattigvård och med den förnedring och de låga löner som nödhjälpsarbetarna fick. Villkoren har förbättrats, även om det idag finns yrken som är underbetalda och människor som blir kränkta på sin arbetsplats. Trots allt lever drömmen om ett bättre liv vidare idag hos många, speciellt bland dagens arbetslösa och det är kanske den drömmen som håller oss vid liv.

Piteås Centralarkiv juni 2003

Kenth Brännmark

Arbetslöshet och åtgärder i Piteå stad 1909-27.

Bakgrund.

Den svenska arbetsmarknadspolitiken har påverkats mycket av vilka ekonomiska idéer som varit förhärskande. I början av 1900-talet dominerade det klassiskt ekonomiska synsättet, vilket innebar att marknaden skulle lösa problemet med arbetslösheten. Vidare att arbetslöshet berodde på att lönerna var för höga. Därför låg lönerna vid nödhjälpsarbete 15 till 25 % under gällande marknadslöner. Enligt det klassiska synsättet berodde arbetslöshet på den enskilde. Denna syn avspeglades i samhällets insatser och motiverades främst av socialpolitiska skäl. Sverige utsattes under första världskriget av en blockad. Mellan åren 1920-22 var det lågkonjunktur som avlöstes av en högkonjunktur mellan 1922-29. Någon allmän arbetslöshetsförsäkring fanns inte i Sverige mellan åren 1909-27, först 1934 fattades beslut om en allmän arbetslöshetsförsäkring.

Statens Arbetslöshetskommissionen inrättades år 1914 som ett krisorgan och upplöstes 1940. Från början var den ett rådgivande organ men blev 1920-21 en självständig myndighet. Kommissionen hade stor makt och blev omstridd under 1920-talet. Främst genom nödhjälpsarbetena eller AK-jobben som de kallades som ofta bedrevs och beordrades under förnedrande former. Även arbetsförmedlingar inrättades i Sverige i början på 1900-talet. Den första arbetsförmedlingen startade i Sverige 1902. Först i Norrbotten var Luleå 1909 och Piteå fick sin första arbetsförmedling 1912, som bedrevs i kommunal regi.

Arbetslöshetskommittén bildas i Piteå stad.

I ett brev till magistraten i Piteå skriver landshövdingen att en arbetslöshetskommitté måste bildas i staden. Orsaken till detta var att en arbetslöshetsräkning skulle ske i Sverige den 12 januari 1909. Kommitténs huvudsakliga uppgift var att organisera och sammanställa resultaten. Arbetslöshetsräkningen ägde rum i statskassörskontoret på rådhuset den 12 januari 1909 mellan klockan tio till ett för män och mellan ett till tre för kvinnor. Där skulle de arbetslösa fylla i ett räknekort med personuppgifter, senaste arbete, arbetsför, orsak till arbetslöshet samt också kunna legitimera sig. Antalet registrerade arbetslösa var 70 män och 7 kvinnor. Dessa hade sammanlagt 195 personer att försörja. Av männen var fyra över 60 år två var under 20 resten var i medelåldern. De arbetslösa kvinnornas ålder var mellan 38-51 år. Jämförs arbetslösheten med antalet innevånare som 1910 var 2632 personer blir den ungefär 3%. Idag ingen stor siffra men med 1909 års ögon var den säkert skrämmande.

Kalsongtillverkning i Piteå stad.

Via Norrbottens länshjälpkommitté får Piteå stad en förfrågan om tillverkning av persedlar för den svenska landstormen. Den 16 november 1915 skriver Piteås stads arbetslöshetskommitté till Drottningens Centralkommitté och frågar när arbetena kan komma till stånd. Svar kommer snabbt, den 20 november då med en beställning av 1000 par kalsonger. Piteå stad fick fem dagar på sig att svara annars gick arbetet till annan ort. Tillskuret tyg samt tråd skulle levereras från den 1 december. För varje levererat plagg var betalningen 40 öre och för detta skulle arbetslön betalas samt frakt av kalsonger till Stockholm. Den 7 januari skulle arbetet starta då behövande och arbetslösa kvinnor skulle samlas hos Fru Hanna Ericsson klockan 10 på förmiddagen. Leverans skulle ske snabbt men problem med tygleveransen uppstod. Trots den korta leveranstiden lyckades kvinnorna med arbetsuppgiften för den 10 mars 1916 får arbetslöshetskommittén en check från Drottningens Centralkommitté på 403 kronor och 58 öre.

Arbetslöshetskommittén i Piteå stad 1921.

Medlemmarna i arbetslöshetskommittén.

I en registreringsanmälan till länsstyrelsen 1921 ingår följande medlemmar hamnkaptén F.G Berggren, stadsfiskal Johan Sandström, arbetaren K.G Bäcklund, redaktör S. Salomonsson samt ordföranden kantor Olof Selinus.

Arbetslösheten i Piteå stad 1921. Angränsande kommuner i december 1921.

Månad	Antal arbetslösa		Kommun	Antal arbetslösa
Juni	107 (40)*		Hortlax	106
Oktober	54		Piteå lands.	290
November	80		Norrfjärden	307
December	105		Piteå stad	70
			Summa	773

Siffror hämtade från rapportering till Statens Arbetslöshetskommission.

För juni redovisas siffran 107 men i en kommentar står det att antalet är för högt eftersom ingen skillnad gjorts mellan stadens och socknens arbetslösa.* Enligt uppgift skall Piteå stad ha ca 40 arbetslösa. Att kvinnor inte finns upptagna beror på att de inte anmäler sig hos arbetsförmedlingen är ett genomgående klagomål. Driften vid Slipersfaktoriet på Lövholmen är nedlagd och startar först i mitten av januari. Utsikterna på arbetsmarknaden ser i slutet av året ytterst dåliga ut, företagsamheten har avstannat och konjunkturen är svag. Ordföranden Selinus avslutar rapporteringen med ”arbete, mera arbete är behövt” Med en befolkning 1920 på 3047 innevånare i Piteå stad och sammanlagd 102 arbetslösa under året var arbetslösheten ungefär 3.4%

Tillståndet i Piteås stads skola.

I en rapport till folkskoleinspektören redogörs för tillståndet i Piteås stads skola. I skolan finns sammanlagt 322 barn av dessa ansågs omkring 200 vara medellösa. Av barnens föräldrar var 40 arbetslösa vilka hade 90 barn i skolan. Den framtida arbetslösheten beräknas att öka till 60 föräldrar med sammanlagd 130 barn i skolan. Det finns en oro om barnens mattillgång, där det frågas om det går att öppna en matbESPisning vid skolan och om det går att ordna med personal.

Bestämmelser för arbetare vid statsarbeten.

Här skiljs mellan dagkolonier där arbetarna bor hemma och har kortare restid och fasta arbetsplatser där arbetarna bor på grund av det långa avståndet hem. Huvudsakliga arbetet är röjning, dikning, väg och schaktningsarbeten. Normal arbetstid är 8½ timme dock efter arbetsledningens bestämmande, arbetet utförs efter ackord undantagsvis med timlön. Är arbetsprestationen för låg minskas lön i motsvarande grad, timlönen var därför inte garanterad. De som bodde på fast arbetsplats fick 1 krona och 50 öre utbetald på resdagen. Verktygen fick också betalas, men de fick tillbaka utlägg efter arbetsperiodens slut med avdrag för vårdlösa skador. Till sist var arbetaren skyldig att lyda arbetsledningens föreskrifter, bristande arbetsvilja eller ohörsamhet mot arbetsledning kunde medföra avsked. De som arbetade vid nödhjälpsarbete kunde söka extra tillägg till inkomsten med 1 krona för hustrun samt 25 öre för varje barn under en viss ålder. Men vid tillämpningen skulle stor försiktighet och kontroll iakttagas av kommunala organ med de extra tillägg som skulle användas vid arbetslöshetsbekämpning.

Skrivelse av arbetare till Stadsfullmäktige.

Arbetare från Piteå stad begär att Stadsfullmäktige skall anordna nödhjälpsarbeten och anslå medel till arbetslöshetsunderstöd, för lindring av nöd i fattiga arbetarhem. Antalet arbetslösa är 54 i Piteå stad, men sannolikt högre sedan arbetet i hamnen samt Strömnäskanalen upphörde. Författarna kräver att arbetslöshetskommittén får en författningsenlig sammansättning. De protesterar vidare mot det nonchalanta sätt som en del av stadens styrande uttalar sig om bekämpandet av arbetslösheten. Vidare skriver de, att trots att de går i arbetarblusar är de tänkande människor som hederligt vill försörja sig själva och anhöriga. Slutligen kräver de att fullmäktige vidtar åtgärder utan att förhålla frågan.

Skogsarbete på Mellerstön.

Vid ett extra sammanträde i november beslutar Drätselkammaren att sätta igång skogsarbete på Mellerstön. Där skall 800 famnar björk och barrved huggas av 14 man. (1 famn är 3.77 kbm och 800 famnar är 3016 kbm). Transport av ved skulle även ske från Vargön, där det huggits på sommaren. Anbud om livsmedel för vedhuggningen sattes in i tidningen. Tre handlare fick leverera olika varor, Hjalmar Riddarstråle samt Emil och Artur Wallsten. Varorna skulle vara av god kvalité och vara uppvägda i mindre poster. Avdrag för maten skulle göras från de anställdas arbetsförtjänst.

Bygg en bro över Piteå älv.

Levi Boden, som var frisör, begär till stadsfullmäktige i en skrivelse att en bro vid Bergsviken måste byggas. Han föreslår, att stadsfullmäktige skall skicka en ansökan till Norrlands Statsarbeten i Umeå. Han skriver om kommunikationsproblemen speciellt vår och höst, då det är närmast omöjligt att ta sig över. Då är man tvungen att ta en omväg på två mil via Bölebron. Det är besvärligt för affärsmän, som bedriver handel med befolkning söder om älven, omvägen fördyrar varorna. Även postgången försvåras. Då det är stor arbetslöshet är det önskvärt att starta brobygget.

Piteå stads arbetslöshetskommitté under år 1922.

Arbetslösheten i Piteå stad 1922. Månader med högsta arbetslöshet i Sverige.

Månad	Antal arbetslösa	Månad	Antal arbetslösa
Januari	121	Oktober 1921	98 000
Februari	111	November	120 000
Mars	114	December	141 000
April	112	Januari 1922	163 200
Oktober	54	Februari	158 600
November	58	Mars	149 000
December	68	April	126 800

Siffror hämtade från rapportering Statens Arbetslöshetskommission.

I början av år 1922 är det kommunala arbeten som dominerar, det är vedhuggning, isupptagning och vedkapning. Utsikterna är något bättre för februari då nödhjälpsarbetena i Strömsundet är beviljade och påbörjas den 6 samma månad. Arbetet vid slipersfaktoriet på Lövholmen återupptas också. De, som har familjer, kommer att bli hjälpta, medan ogifta får det svårt med det dagliga uppehållet. Under mars är utsikterna på arbetsmarknaden osäkra och då sjöfarten kommer igång i juni kan en hel del få arbete. Kommunala arbeten upphörde i april och arbetena i Strömsundskanalen stoppades på grund av vårflöde men påbörjas om en vecka.

Det finns ett stort antal, som inte anmäler sig som arbetslösa. De menar att det inte lönar sig, då verksamheten drunknar i formaliteter. Kvinnor anmäler sig heller inte, då det inte finns någon hjälp att få. Det verkliga antalet arbetslösa är betydligt större och nöd

hotar i många hem, där hufvudern är arbetsför men utan arbete. De arbetslösa måste få fattigvård, skriver Olof Selinus ordförande i arbetslöshetskommittén. Han skriver vidare, att det ofullbordade arbetet i Strömsundskanalen måste igång skyndsamt. Dröjer det för länge, uppstår nöd bland arbetslösa och svårigheter att starta arbetet på grund av klimatförhållanden.

Använder vi befolkningssiffran för Piteå stad, som år 1920 var 3047 personer och arbetslösheten i januari 1922, då 121 personer var arbetslösa blir arbetslösheten ca 4%, något högre än 1921. I jämförelse med landet som helhet visar att Sverige hade sammanlagt 5.987.520 innevånare år 1922 och med 163. 200 personer arbetslösa, det skulle ge en arbetslöshet på ca 2.8%. Det visar, att arbetslösheten är större i Piteå stad än i riket som helhet.

Begäran om förtur för Piteå stads arbetare.

På grund av det dåliga arbetsmarknadsläget begär arbetsmarknadskommittén förtur vid Lövhölmens Slipersfaktori för Piteå stads arbetare. Eftersom andra verk i andra kommuner ger förtur till ortens arbetare, så bör även Piteå göra desamma. Gör man inte så, kommer stadens arbetare i en ogynnsam ställning. Kungliga Järnvästyrelsen svarar, att de som tidigare varit anställda kommer att få anställning,. Skulle däremot någon ytterligare behöva anställas, har Järnvägsstyrelsen inget emot att de som är skrivna i Piteå stad anställs, om de är lämpliga för arbetet.

Arbetet vid Strömnäskanalen.

Detta arbete startar den 6 februari med anläggning av dammar för en tid av 2 1/2 vecka med 13 arbetare. Arbetarna skall samlas vid badhuset kl. 8 på förmiddagen och själv hålla med arbetsredskap. Arbetet startas sedan på nytt i maj. Men när arbetarna anlände, visade sig att lönen blivit sänkt till 0:40 öre i timmen eller 3:20 kronor per dag. Arbetarna förklarade då, att de inte kunde klara sig på så låg lön. Arbetslöshetskommittén i Piteå tar i en skrivelse ställning för arbetarnas krav. De skriver, att hyrorna är höga och livsmedelspriserna högre än på andra orter. Sedan skriver de, att Piteå är en dyrort mer än vad som framgår av statistiken. Klädkostnader är också höga eftersom arbetet sliter på kläderna. På andra arbetsplatser i Piteå ligger dagslönen på mellan 6:80 kronor till 7:20 kronor. Lönen bör därför sättas till omkring 7 kronor. Arbetslöshetskommittén anser därför, att arbetarna inte har en människovärdig tillvaro med den föreskrivna lönen. Med en sådan lön behöver de fattigvårdens stöd. Vidare att arbetarnas krav på högre lön är fullt berättigat. (Fullt berättigat understruket med två streck). Därför begär arbetslöshetskommittén om en ändring av lönen. Arbetarna avvaktar och tar inte

upp arbetet förrän de fått visshet om saken. Arbetslöshetskommittén önskar ett telegrafiskt svar från Statens Arbetslöshetskommission om deras förslag bifalls.

Omprövning av lön för arbetarna.

I juni omprövar Statens Arbetslöshetskommission lönerna för Piteå stads arbetare. De bestämmer, att lönen i Piteå stad skall vara 6 kronor. Den skall också ligga till grund för nödhjälpslönen, alltså fick arbetarna i Piteå med nödhjälpsackord en ackordslön enligt tabellen på 4 :75 kronor. Hade någon timlön blev denna 0:46 kronor, 6 öre mer än det ursprungliga förslaget.

Tabell för samband mellan grovarbetarlön samt nödhjälpslön. Nödhjälpslönen minskades procentuellt beroende på hur hög den lokala lönen var.

Grupp	Grovarbetarlön	Minskning i %	Nödhjälpsackord	Timlön 77%	Avrundas till
1	8:-	25	6:-	0:58	0:50
2	7:50	24	5:70	0:55	0:50
3	7:-	23	5:40	0:52	0:50
4	6:50	22	5:10	0:50	0:50
5	6:-	21	4:75	0:46	0:45
6	5:50	20	4:40	0:42	0:40
7	5:-	19	4:05	0:39	0:40
8	4:50	18	3:70	0:36	0:35

Prisjämförelse med matvaror.

För att förstå vilka löner som nödhjälpsarbetare hade och jämföra med matvaror, finns det prisuppgifter på mat från december 1921. Då kostade amerikansk fläsk 1:90 kronor, bitsocker 1:70 kronor, kaffe kostade 2 kronor, smör 5:50 kronor, sill 0:75 kronor, strömming och gula ärtor 0:50 kronor, alla priser är kilovis. Jämförs ovanstående löner var det inte mycket en nödhjälpsarbetare hade råd att köpa. Om lönen, som en nödhjälpsarbetare fick, var 4:75 kronor gick över 1/3 av lönen till inköp av 1 kilo amerikansk fläsk,. Vid köp av ett kilo kaffe gick nästan halva lönen. Viktigt är att komma ihåg att de flesta hade flera att försörja, uppgift finns om de som hade hustru och 12 barn, då gällde det att vända på slantarna. För att inte tala om de som hade timlön som endast var 77% av ackordslönen som då var 3:65 kronor för nödhjälpsarbete i Piteå. Vem kunde leva på en sådan lön?

Begränsning av nödhjälpsverksamhet sommartid.

Riksdagen hade för 1922 beräknat ge hjälp till 60 000 arbetslösa under vintern och 50 000 under sommaren. En undersökning från mars 1922 visar betydligt högre siffror, antalet som uppstår arbetslöshetsunderstöd är 65 000 och 30 000 i statliga nödhjälpsarbeten. Med anledning av detta beslutar Statens Arbetslöshetskommission, att verksamheten under sommaren kommer att begränsas. Därför att arbetena på vintern var större till antalet än vad som beräknades. Hänsyn kommer dock att tas till arbetare med försörjningsplikt.

Ombyggnad av ålderdomshem och att bygga en klaffbro.

I maj skriver fattigvårdsstyrelsen, att det är viktigt att ombyggnaden av ålderdomshemmet sätts igång. Framförallt för att priserna på arbetskraft och material gått ned och ytterligare förbilligande inte är att vänta. Under samma månad görs också en ansökan om att bygga en klaffbro till Strömnäs som dock avslås. Vidare att de inställda arbetena med Strömsundskanalen och brobyggandet skall komma igång. Norrlands statsarbeten avslår dock med motiveringen, att arbetena orsakar sanitär olägenhet under sommaren. En kostnadskalkyl för arbetena vid kanalen och brobygget finns med, där Piteå stad skall betala 60 270 kronor och

vägstyrelsens andel är 5 350 kronor. Ytterligare en ansökan skickas in till Norrlands statsarbeten i december om rensning av Strömsundet och ombyggnaden av landsvägsbron till Strömnäs. Skäl för detta är att arbetslösheten är hög under vintermånaderna. En förfrågan kommer då tillbaka, om arbetslösheten är av normal omfattning eller om den står i samband med depressionen inom näringslivet. Piteå arbetslöshetskommitté skriver då att 1922 inte tillhör de normala åren. Sedan att alla arbetslösa under väntan på besked fått lida och att arbetet skyndsamt måste sättas igång helst efter nyår.

Val av ny arbetslöshetskommitté.

I december väljs nya ledarmöter till kommittén för år 1923. De valda är jägmästare Curt Fougberg, körnsären Brynolf Nordlund, trävaruhandlare Karl-August Forsén, arbetskarlen F. Blomqvist, förvaltaren Rudolf Lundberg och kakelungsmakaren J. Johansson.

Piteå stads arbetslöshetskommitté under år 1923.

Arbetslösheten i Piteå stad år 1923.

Månad	Antal
Januari	77
Februari	86
Mars	87
April	82
Maj	71
Juni	18
Juli	-

Under januari har det anordnats vedhuggning för arbetslösa. Svårigheten på arbetsmarknaden belyses med, att ett 40-tal arbetare har begärt fattigvård. Under februari har makadamslagning satts i gång, trots detta har arbetslösheten ökat. Under april är våren sen och isen ligger fortfarande kvar. Om det inte snart blir öppet vatten, blir utsikterna på arbetsmarknaden dåliga. Under maj har den ytterst sena våren, gjort att det dröjt länge innan säsongsarbetena börjat. Därför är det svårt för alla arbetslösa.

Återuppta arbetet vid Strömnäskanalen.

I januari begär arbetslöshetskommittén hos stadsfullmäktige, att arbetet med Strömnäskanalen rensning samt bron över desamma måste påbörjas. Stadsfullmäktige träder då in i förhandlingarna med Statens Arbetslöshetskommission. Villkor för Piteå stad blir, att fullfölja arbetet sedan nödhjälpsarbetet avslutas utan krav på ersättning samt att staden skulle ordna inkvartering för arbetslösa från andra orter. Stadsfullmäktige ansågs inte kunna tillstyrka villkoren utan föreslog att förhandlingar skulle göras med Statens Arbetslöshetskommission.

Norrbottnens Allehanda skriver om förhandlingarna.

I slutet av januari skriver tidningen, att förhandlingar med kommissionen kommer att slutföras och nödhjälpsarbetena i Piteå återupptas. Tidningen skriver vidare, att villkoren är uppfyllda och stadsfullmäktige antar de uppställda villkoren. Arbetet kommer att sättas igång inom en vecka. I en artikel skriven i februari framhålls, att till arbetena bör i första hand placeras arbetare från Piteå stad samt landsorten. Norrbottens Allehanda skriver också, att Piteå var nära att inte få nödhjälpsarbetena som berodde på dåliga arbetsförhållanden. Kommissionsledamöterna hade påmint om strejken vid nödhjälpsarbetet 1922 och förklarat, att de hyste en viss misstänksamhet mot arbetarna i Piteå.

Anställda vid nödhjälpsarbete.

På en förteckning finns 46 arbetare upptagna över anställda vid arbetena, där den förste anställdes den 5 februari och den siste de 12 april 1923. Det var inte heller det lättaste att anställa folk till nödhjälpsarbetet, allting måste godkännas av Statens Arbetslöshetskommission. Olika cirkulärskrivelser skickas också ut, om vilka som inte får anställas, det var framförallt när olika konflikter på arbetsmarknaden uppstod. Det var med andra ord inte tillåtet att anställa det förbunds medlemmar som var i konflikt.

Piteå stads arbetslöshetskommitté 1924.

Arbetsförhållanden i Piteå stad 1924.

Sedan juli 1923 har det inte funnits någon oro om arbetsförhållandena i Piteå stad. Under vintern har förhållandena blivit sämre. Arbetsförmedlingen fick från landsbygden ta emot större antal anmälningar än normala år. Arbetslöshetskommittén föreslår, att arbete måste sättas igång med anläggning av väg till Ankarskatan. För detta arbete måste sökas bidrag. Fattigvårdstyrelsen uttalar sig också om läget. De skriver, att läget på arbetsmarknaden får betecknas som oroväckande och bekymmersamt och att de tvingas utbetala stöd till arbetslösa.

Avveckling av nödhjälpsarbetena.

I december skriver Statens Arbetslöshetskommission, att kristidens omfattande verksamhet är över, men att resterande arbeten som är igång kommer att fullbordas. Arbetslösheten i landet har minskat och något samband med kristidsarbetslöshet finns inte. Arbetslösheten kommer dock att ägnas stor uppmärksamhet. Speciellt på de platser där arbetslösheten uppträder i stor omfattning och ett behov är påkallat. Kommunerna har dock ansvaret att bekämpa arbetslösheten. Om hög arbetslöshet uppträder, finns det möjlighet för kommuner att få statsbidrag till så kallade statskommunala arbeten.

Piteå stads arbetslöshetskommitté 1925.

Tabell över antalet arbetslösa i Piteå stad 1925 samt januari 1926.

Månad	Antal
Januari	80
Mars	100
April	76
Maj	23
Juni	8
Juli	8
December	29
Januari 1926	22

Från januari är det positiva kommentarer om arbetsmarknadsläget trots den relativt stora arbetslösheten. Orsaken är att Kunglig Majestät har lämnat tillstånd att bygga vägen till Ankarskatan Vidare kommer arbetena med en vattenledning till Piteå stad igång. Under mars, då arbetslösheten är högst, skriver ordföranden, att arbetena den här vintern varit ovanligt ringa. I maj månad har arbetena med vägbygget till Ankarskatan kommit igång, det finns 50 arbetare anställda där. Under augusti är arbetslösheten av mindre omfattning då även vattenledningsarbetet kommit igång och ombyggnaden av ålderdomshemmet. I arbetena med väg till Ankarskatan är i oktober 16 man sysselsatta och någon oro för arbetsmarknadsläget finns inte. Troligaste är, att någon större arbetslöshet inte kommer att finnas förrän i början av 1926.

Fungerar arbetslöshetskommittén i Piteå?

Det undrar Länsstyrelsen i ett brev i januari och om den fungerar vill Länsstyrelsen ha uppgifter om rådande förhållanden. Ordföranden Olof Selinus svarar att kommittén fortfarande fungerar. Men 1924 då arbetslösheten ansågs vara hävd, så utsågs ingen kommitté. Därför har ordföranden Olof Selinus ingripit och verkställt de ärenden som förekommit. Därför kan man säga att kommittén fungerat men saknat ledarmöter. På grund av arbetsmarknadsläget har Selinus begärt hos stadsfullmäktige, att ny kommitté skall utses. Ny arbetslöshetskommitté utses därför av stadsfullmäktige i slutet av januari på grund av arbetena vid Ankarskatan samt den rådande arbetslösheten.

Uppgifter om arbetslöshet i Piteå stad.

Statens Arbetslöshetskommission begär uppgifter om arbetslöshetens omfattning i Piteå under januari. Frågan går inte till arbetslöshetskommittén som tidigare utan till drätselkammaren. I samband med detta begär ordföranden Olof Selinus befrielse från sitt uppdrag. Han skriver att frågan kommit in i ett nytt läge. Detta för att Statens Arbetslöshetskommission förbigått honom och gått till drätselkammaren för en utredning om arbetslösheten. Under sådana omständigheter är det lämpligast att avgå från befattningen.

Arbetslöshetskommittén i Piteå stad 1927.

Arbetslöshetsräkningen den 5 maj 1927.

För att utröna arbetslöshetens omfattning genomförs en allmän arbetslöshetsräkning i Sverige. Den kommer i Norrbottens län att omfatta samtliga städer och de flesta landskommuner. Från och med den 3 maj kan räknekort hämtas hos arbetslöshetskommitténs ordförande P.A Rigander. Korten skall fyllas i och personligen lämnas i rådhusets stora sal, som är öppen från kl. 10 till 15 på eftermiddagen. Legitimationshandlingar skall tas med. En kommitté skall utses för räkningen och uppgifterna skall skyndsamt skickas till socialstyrelsen. Ett räknekort finns kvar från en arbetslös som heter Wiktor Johansson. Han är född i Byske 1863 och har bott i Piteå sedan juli 1910. Hans utbildning är vanlig folkskola och han har varit arbetslös sedan december 1926.

Fattigvårdstyrelsens åtgärder för år 1922 och 1928.

För att se hur arbetslösheten påverkade människor i allmänhet och kvinnor i synnerhet, har även protokoll från fattigvården gått igenom. Året 1922 hade den högsta arbetslösheten speciellt januari till april i hela landet. Även Piteå stad hade då en ovanligt stor arbetslöshet under samma tid. Kvinnorna fanns inte alls med i arbetslöshetsstatistiken fränsett vid arbetslöshetsräkningen 1909, då 7 kvinnor var arbetslösa. De anmälde sig inte som arbetslösa, för att inget arbete fanns att tillgå. För att jämföra året 1922, som hade den högsta arbetslösheten, har även 1928 kontrollerats. Det rådde då högkonjunktur och en relativt låg arbetslöshet.

Bidrag och understöd kunde vara för hyra eller ved, kontanter, skor, mjölk, mat, skjuts, lyse, kläder, sjukvård, elräkningar, förlösningkostnader osv. Under året 1922 utdelades bidrag och understöd sammanlagt vid 54 tillfällen till kvinnor och vid 36 tillfällen till män. I de månadsvisa protokollen förekommer samma kvinnor och män flera gånger under året. De högsta antalet bidrag och understödstillfällen med 20 utbetalningar hade januari månad, vilket stämmer överens med den månad, som hade den högsta arbetslösheten. Utdelning från gåvofonder har för år 1922 utbetalas till 4 kvinnor.

För år 1928 är antalet bidrag och understödstillfällen betydligt högre för kvinnorna nämligen 106 utbetalningar. För männens del är det samma som år 1922 summa 36 utbetalningar. När det gäller månadsvisa bidrag och understöd för 1928 betalades det mest ut i juni månad med 14 utbetalningstillfällen. Antalet ger inte något entydigt svar, men det ger en fingervisning om förhållandena att kvinnor får mer bidrag och män får nödhjälpsarbete.

Reflexioner och tankar.

Synen på arbetslöshet hade ett annat perspektiv i början på 1900-talet, än vad det har idag. I början på 1900-talet fanns det kortare tillfälliga arbeten att tillgå och en och samma person kunde ha ett flertal arbeten bara under en månad. Lönen var väl inte alltid så stor alla gånger, ibland var lönen bara mat för dagen. Men genom ett flertal olika sysselsättningar kunde människor överleva, det var det nödvändigaste, man fick mat. Allt annat fick vänta, så var det för de allra fattigaste speciellt de med försörjningsplikt. Det gällde verkligen att spara på slantarna, när en del hade över 10 barn att försörja. Det kunde inte ha varit lätt för många under första åren av 1920-talet, för de som inte hade försörjningsplikt. Hade de ingen att försörja var det bara att klara sig så bäst du kunde, någon hjälp fanns inte att få. Inte heller någon arbetslöshetsförsäkring fanns vid denna tid, det enda var att vända sig till fattigvården.

Ett annat problem från åren efter kriget var, att alla varor var väldigt dyra, särskilt matvaror. Blockaden under första världskriget hade gjort, att det var brist på allting och bristen varade även flera år efter krigsslutet. Med tanke på de låga lönerna kan man fråga sig, hur mycket som blev kvar sedan maten betalats, speciellt när arbete gjordes på annan ort. Bara att få nödhjälpsarbete var inte heller lätt, för att erhålla anställning måste varje arbetare behovsprövas. Arbetarna fick redovisa sina privatliv och bevisa att de verkligen var i behov av anställning, för de allra flesta säkert en förnedrande behandling. Sedan att nödhjälpsarbete inte utgick när det rådde normal arbetslöshet. Det skulle vara onormala förhållanden, för att staten skulle gripa in, så det gällde med siffror visa att det behövdes hjälp.

Det var också problem med arbetslöshetsstatistiken, olika antal arbetslösa kan anges varje månad från olika källor. Enligt protokollen ville många inte heller registrera sig för att det inte lönade sig, inget arbete fanns ändå att få. Kanske också att arbetslöshetskommittén överdrev statistiken för att få statliga bidrag. Det var ingen positiv syn som beskrevs om arbetsmarknadssituationen speciellt i början av 20-talet. Det var en mörk beskrivning av tillvaron där bristen på arbete var den eviga frågan. Trots allt verkar engagemanget hos arbetslöshetskommittén vara positiv och entusiastisk. Det fanns inga tecken på att ge upp utan de arbetade trots motgångar vidare med de projekt som de trodde på. Exempel på sådant var arbetena vid Strömnäskanalen och en väg till Ankarskatan där bägge krävde lång tids arbete innan de genomfördes. Situationen var speciellt svår under åren 1920-22 då arbetslösheten kulminerade. Då blev kampen om arbetena speciellt framträdande. Piteå stad arbetslöshetskommitté krävde under dessa år, att arbetare från staden skulle få förtur till olika arbeten. Bristen på sysselsättning var så stor, att kommun ställdes mot kommun och arbetare ställdes mot arbetare. Situationen i den egna kommunen var så problematisk, att kommittén bara tänkte på sig

själv. Det var kanske tur att Piteå stad inte fick igenom sina särlösningar, för på ett eller annat sätt hade andra behövande blivit drabbade. Nöden var stor överallt. När det gäller arbetslöshetskommittén levde den med mycket begränsande resurser. Den var också ett beslutande och verkställande organ. Ordföranden Olof Selinus fick på sin fritid administrera alla beslut och fick även själv bekosta porto, brevpapper och telegram. Från början var uppdraget säkert ett kall, men eftersom arbetsuppgifterna ökade, fick kommittén ekonomiska anslag. Ett exempel på detta var, när Selinus krävde att få tjänstebrevsrätt, alltså att få betalt portot för sina brev. I protokollen är det tydligt att Olof Selinus hade ett stort patos och engagemang för sin sak. Han försökte på olika sätt få till stånd nödhjälpsarbeten i Piteå stad. För att förstärka sina ansökningar använde han olika sätt, ett var att kalla Ankarskatan för by i en ansökan. Det låter väl viktigare att bygga väg till en by än en väg till och förbi några gårdar. Någon by har inte existerat, den låg nämligen inom Piteå stads område.

Selinus tog även ställning för arbetarna, när de vägrade arbeta för att deras löner hade sänkts. Han menade, att lönen inte gav arbetarna en människovärdig tillvaro och att deras krav var berättigade. Förmodligen var han inte så bra sedd hos Statens Arbetslöshetskommission. Han blev sidsteppad och hans uppgifter överfördes till Drätselkammaren. Han fick också enligt brevväxling klä skott för att inte kommittén ledarmöter var valda. Det var naturligtvis inte hans uppgift att välja medlemmar till arbetslöshetskommittén. I Selinus uppsägning som ordförande 1925 för arbetslöshetskommittén finns det antydningar till bitterhet. Han blev nämligen förbigången av Statens Arbetslöshetskommission. Byråkratin inom arbetslöshetskommissionen var inte det lättaste att kämpa emot och efterhand fick också kommissionen allt större makt. Skriftväxlingen om yrkesbeteckningarna är väl ett typiskt tecken på detta. Kommissionen ville ha en yrkesbeteckning på de anställda, men verkligheten såg annorlunda ut. En arbetare kunde ena veckan hugga ved för att nästa göra något annat. Det var givetvis inte lätt lokalt, att då kunna precisera ett yrke. Kommissionen bestämde till och med vad den lokala lönen skulle vara, som de gjorde 1922.

Intressant är också frågan om kvinnornas situation. Den enda gång som kvinnorna uppvisar en arbetslöshet är vid arbetslöshetsräkningen 1909, då 7 kvinnor fanns registrerade. Sedan förekommer inte kvinnorna alls i statistiken. Det enda större arbete som anordnades var kalsongtillverkningen 1915. Givetvis fanns det för männen en marknad med tillfälliga arbeten. Blockaden under första världskriget och försörjningsläget gjorde att kvinnorna fick en speciell betydelse. Men klart är väl också att kvinnorna var tydligare än männen i en annan statistik nämligen hos fattigvårdsstyrelsen. Intressant är att kvinnorna fick mer bidrag och understöd under året 1928 när det rådde hög konjunktur. Försörjningsläget kan ha gjort, att kvinnorna fick möjlighet till mer arbete under värsta året 1922. Att kvinnor inte fanns registrerade arbetslösa hänger givetvis ihop med att det inte fanns några nödhjälpsarbeten för dem. Det var ingen ide att registrera sig under sådana förutsättningar. Förhållandena var ju sådana att det var mannen som var försörjare och därmed var också nödhjälpen anpassad efter manliga samsättningar. Att tänka på var att gifta kvinnor först 1920 blev myndiga och att den kvinnliga rösträtten också genomfördes vid samma tid.

Käll- och litteraturförteckning.

Litteratur.

Det svenska samhället och arbetslösheten 1914-24. Berättelse av Statens Arbetslöshetskommission. 1929. Stockholm

En 75-åring i rampljuset arbetsförmedlingen i Norrbotten 1909-84. 1984 Luleå

Handbok för erkänd arbetslöshetskassa. Utgiven av Kungliga Socialstyrelsen 1935. Stockholm.

Källor otryckta.

Piteå kommuns centralarkiv. Arbetslöshetskommittén i Piteå stad 1909-27. Korrespondens.

E I:1

Piteå kommun centralarkiv Fattigvårdstyrelsen i Piteå stad 1924 och 1928 Protokollsböcker

A I:6

Piteå kommuns centralarkiv statsfullmäktige protokoll 30 november 1915

Källor tryckta.

Arbetsbeskrivning för arbetsförmedlingen i Piteå upprättad 1998-07-28

Piteå Kommun
Centralarkivet

ÖPPETTIDER:

Måndag-fredag 08.00-17.00
(15 maj-31 augusti 08.00-16.00)

POST- & BESÖKSADRESS:

Svartuddsvägen, 941 85 Piteå

TELEFON: 0911-960 00 vx. **FAX:** 0911-969 28.

E-POST: kommun@klk.pitea.se